

مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی

اقتصاد به زبان ساده

(شماره ۸)

فساد

ژوئیه ۱۳۹۵
مجله اقتصادی
مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی
۲۷ تیر ماه ۱۳۹۵

پیشگفتار

به منظور آشنایی هرچه بیشتر علاقمندان با مفاهیم اقتصادی و به‌کارگیری صحیح این موارد در تحلیل‌های اقتصادی، ایده تهیه و ارائه بروشورهایی با عنوان "اقتصاد به زبان ساده" در معاونت اقتصادی اتاق ایران طرح گردید و توسط مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی به اجرا درآمد. نسخه پیش‌رو، هشتمین خروجی این ایده می‌باشد. به‌منظور بهبود نسخه‌های بعدی، در انتها یک فرم ارزیابی تهیه و تنظیم گردیده است که خواهشمندیم فرم مذکور را تکمیل و از طریق دبیر کمیسیون خود یا آدرس ایمیل research-center@iccim.ir مرکز تحقیقات را از نظرات ارزشمند خود آگاه سازید.

تعریف فساد

بنابر تعریف موسسه شفافیت بین‌المللی^۱، فساد در حالت کلی به سوء استفاده از قدرت (عمومی) برای کسب منافع شخصی تعبیر می‌شود. دریافت پول یا دارایی با ارزش، افزایش در قدرت یا (بهبود) موقعیت و یا دریافت قولی مبنی بر کسب منافع برای خویشان و دوستان، مصداق‌هایی از منافع شخصی است.

طبقه‌بندی‌های مختلفی از فساد وجود دارد که کلی‌ترین آن فساد بزرگ (سیاسی) و فساد خرد است. فساد بزرگ در بالاترین سطوح حاکمیت صورت می‌گیرد و اشاره به فساد مقامات ارشد دولتی، وزرا و مدیران ارشد یک نظام دارد. فساد خرد در سطوح پایین‌تر شکل می‌گیرد و به نوعی از فساد اشاره دارد که مردم در ادارات دولتی با آن مواجه می‌شوند.

عمده دلایل بروز فساد

در ریشه‌یابی علل بروز فساد به عمده‌ترین دلایل آن اشاره می‌شود:

۱. نوع فعالیت‌های دولت

برخی بر این تصور هستند که بین سطح فساد و نسبت بودجه دولت به تولید ناخالص داخلی، رابطه مستقیم وجود دارد و با افزایش این نسبت، فساد افزایش می‌یابد. اما مطالعات مختلف برای کشورها

¹ International Transparency Institute

نشان می‌دهد که الزاما اینگونه نیست و شواهد قانع کننده‌ای در خصوص ارتباط میان اندازه بالاتر مخارج دولت با گسترده‌تر بودن فساد وجود ندارد. از طرف دیگر مطالعاتی نیز صورت گرفته که نشان می‌دهند در کشورهای ثروتمند، با افزایش اندازه دولت، سطح فساد به صورت معناداری کاهش می‌یابد.

نکته قابل توجه، تمرکز بیشتر بر آن قسمت از هزینه‌های دولت است که به طور بالقوه امکان ایجاد فساد را فراهم می‌کنند. فعالیت‌های بازتوزیعی دولت، بیشترین قابلیت را برای بروز فساد دارند. بنابراین صرف بالا بودن نسبت بودجه به تولید ناخالص داخلی معیار فاسد بودن دولت‌ها نیست و نوع فعالیت‌های دولت، بیش از اندازه بودجه دولت در بروز فساد اثرگذار است.

۲. ضعف حاکمیت قانون

فساد در جایی که قوانین برای برخی اجرا شده و برای برخی دیگر در راستای بهره‌مندی از منافع خصوصی اجرا نمی‌شود، افزایش می‌یابد. ضعف حاکمیت قانون یکی از کانون‌های اصلی پدیده فساد است که معمولا در سیستم قضایی ناکارآمد و تعرض به حقوق مالکیت تبلور می‌یابد.

۳. ساختار غیر دموکراتیک حکومت

مطالعات نشان می‌دهد که یک رابطه ساده میان سطح دموکراسی و فساد وجود ندارد. علی‌رغم این مسئله، حکومت‌های دموکرات‌تر در بلندمدت، نسبت به حکومت‌هایی که آزادی‌های سیاسی را محدود می‌کنند، در مقابله با فساد مقاوم‌تر هستند. در واقع اثر دموکراسی بر فساد در دوره‌ای بلندمدت ظاهر می‌شود و اثر فوری ندارد. دموکراسی، فساد را از طریق افزایش رقابت برای موقعیت‌های سیاسی محدود می‌سازد. این رقابت جامعه را قادر می‌سازد که مقامات سیاسی را که تنها به فکر نفع شخصی خود هستند، از موضع قدرت کنار بزند.

۴. کیفیت پایین قوانین

رابطه نزدیکی بین مقررات بد و فساد وجود دارد. قوانین و مقررات بوروکراتیک، خود منشا ایجاد فساد در کشورها می‌شوند. وضع قوانین پیچیده، غیرشفاف، جهت‌دار به نفع گروهی خاص یا قوانینی که در اجرا با مشکل مواجه می‌شوند، ایجاد فساد می‌کند. مداخله دولت‌ها و توانایی آن‌ها در برقراری قوانین غیرضروری و تصنعی منجر به فساد بیشتر و ایجاد فرصت‌های رانت‌جویانه می‌گردد.

۵. فقدان رقابت اقتصادی و گستردگی انحصارات

نتیجه اکثر مطالعات حاکی از آن است که فساد، انعکاسی از عدم وجود رقابت اقتصادی و گستردگی انحصارات در بین خودی‌ها است، هرچند الزاما وجود رقابت به معنی عدم وجود فساد نیست. در غیاب یک رقابت سالم، فرصت‌های رانت‌جویی، گرفتن امتیاز، دریافت رشوه و مواردی از این دست افزایش می‌یابد. نکته حائز اهمیت و مورد تأیید محققان آن است که تمام جنبه‌های آزادی اقتصادی در جهت تقویت رقابت، به کاهش فساد منتج نخواهد شد. رقابت سالم حتی در جوامع پیشرفته هم نیازمند حداقلی از قوانین خوب است تا از بروز رفتارهای رانت‌جویانه و ایجاد بحران جلوگیری شود.

۶. فقدان نهادهای مشارکتی و عدم پاسخگویی

فقدان نهادهای مشارکتی و پاسخگویی، عاملی برای بروز فساد است. در شرایطی که مقامات نیازی به پاسخگویی به مردم و قانون احساس نکنند، رفتارهای مبتنی بر فساد افزایش می‌یابد.

۷. ناتوانی یا عدم وجود عزم جدی برای مقابله با فساد

زمانی که رهبران و سیاستمداران کشورها نخواهند یا قادر نباشند که به مبارزه با فساد بپردازند، احتمال بروز فساد بالا می‌رود. در چنین حالتی مبارزه با فساد بیشتر جنبه تبلیغاتی و شعاری پیدا می‌کند.

۸. مسائل فرهنگی

با وجود اینکه فساد دارای ویژگی‌های فرهنگی است، اما نمی‌توان نتیجه گرفت که فرهنگ‌ها تعیین کننده میزان فساد هستند. مؤسسه شفافیت بین‌المللی نشان داده است که کشورهایی که از نظر فرهنگی مشابه هستند، دارای درجات متفاوتی از فساد می‌باشند. با این حال می‌توان گفت کشورهایی با سطوح پایین اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی اندک، بیش از سایرین از فساد آسیب می‌بینند.

پیامدهای بروز فساد

هزینه و پیامدهای خارجی فساد به طرق مختلف به جامعه و بازیگران اقتصادی تحمیل می‌شود. در ادامه به عمده پیامدهای ناشی از بروز فساد پرداخته شده است.

۱. افزایش نابرابری

رفتارهای فسادآلود به‌ویژه در سطح مقامات و حکومت‌ها، منجر به محدود شدن فرصت‌ها در حلقه خودی‌ها، عدم امکان برخورداری سایر اقشار جامعه از فرصت‌ها و نهایتاً ایجاد نابرابری می‌شود. وجود نابرابری در یک جامعه، باعث می‌شود که افراد آن جامعه فرار مالیاتی و قبول رشوه را به عنوان رفتارهایی قابل توجیه بپذیرند.

۲. کاهش بهره‌وری

فساد از کانال‌های متعددی بهره‌وری سرمایه را کاهش می‌دهد. بالا رفتن هزینه‌های مبادله برای فعالان اقتصادی، کاهش انگیزه برای سرمایه‌گذاری بر روی نوآوری‌ها به علت ریسک‌های بالا و کاهش کیفیت سرمایه‌گذاری، از نتایج وجود فساد است که به کاهش بهره‌وری منجر می‌شود. بنگاه‌ها معمولاً در چنین شرایطی به جای اینکه درصد بهبود بهره‌وری باشند، در تلاش برای دستیابی به مجوزهای خاص و دسترسی به موقعیت‌های انحصاری هستند و انگیزه کافی برای ارتقاء بهره‌وری ندارند.

۳. کاهش سرمایه‌گذاری مولد

گسترش فساد از طریق نااطمینانی در فضای اقتصادی، ایجاد عدم شفافیت، تعرض به حقوق مالکیت، عدم اجرای قراردادهای و نهایتاً افزایش هزینه‌های مبادله، منجر به کاهش انگیزه برای سرمایه‌گذاری مولد می‌شود. از طرف دیگر تا زمانی که روش‌های مبتنی بر فساد باعث ایجاد درآمدهای سرشار می‌شود، انگیزه برای سرمایه‌گذاری‌های مولد وجود نخواهد داشت.

۴. انحرافات در تخصیص بودجه

توزیع نامناسب منابع عمومی و کاهش کیفیت خدمات دولت از تبعات فساد است. معمولاً فساد به مخارج نظامی بالاتر منجر می‌شود و در مقابل باعث کاهش مخارج دولت در خدمات آموزشی، بهداشتی و زیست محیطی می‌گردد. همچنین در بسیاری از موارد، پروژه‌هایی که به توزیع رانت برای گروهی منجر می‌شود، در اولویت قرار می‌گیرند. در واقع در شرایط فسادآلود بر اساس منافع گروه‌های خاصی، برخی پروژه‌ها به برخی دیگر، ارجح شناخته می‌شوند که این مساله باعث کاهش کیفیت خدمات عمومی و نارضایتی جامعه می‌گردد.

۵. تضعیف بخش خصوصی واقعی

فساد از طریق تعرض به حقوق مالکیت، افزایش هزینه‌های مبادله، اخلال در رقابت و عدم شفافیت، انگیزه ورود بخش خصوصی واقعی را به عرصه اقتصاد کاهش می‌دهد. در چنین شرایطی ورود بنگاه‌های جدید به بازار با موانع زیادی روبه‌رو است. بسیاری از آنها توان پرداخت هزینه‌های تحمیل شده به واسطه بروز فساد را ندارند و به راحتی در برابر بنگاه‌هایی که دارای امتیازاتی نظیر ارتباطات رانتی هستند، از گردونه رقابت خارج می‌شوند. از این‌رو اغلب بنگاه‌هایی که وارد میدان می‌شوند الزاماً، کارآمدترین‌ها نیستند، بلکه آنهایی هستند که بیشترین ارتباطات و بیشترین قدرت برای پرداخت رشوه را دارند.

۶ گسترش اقتصاد زیرزمینی

نتایج مطالعات مختلف کشوری نشان می‌دهد که رویه‌های فسادآلود در بدنه حکومت، اقتصاد زیرزمینی را توسعه می‌دهد. با توجه به تبعات و هزینه‌هایی که فساد به اقتصاد تحمیل می‌کند، بخشی از فعالان اقتصادی ترجیح می‌دهند از درگیر شدن با مقامات و ماموران دولتی دوری کنند و فعالیت‌های خود را در قالبی غیررسمی انجام دهند.

اهم راهکارهای مبارزه با فساد

فساد موضوعی نهادی و مربوط به اقتصاد سیاسی است و گروه‌های سیاسی فاسد در تداوم آن نقش کلیدی دارند. شناخت مشکل فساد و ارائه راهکارهای مبارزه با آن نیازمند رویکردی چندوجهی است و حوزه‌های مختلفی از علوم سیاسی تا اقتصاد را شامل می‌شود. فساد زمانی کاهش می‌یابد که هزینه فرصت ارتکاب آن افزایش یابد. تا زمانی که ارتکاب رفتارهای فسادآلود، هزینه اندکی داشته باشد، امیدی به کاهش آن در جامعه نیست. در اکثر کشورهای موفق و با درجه فساد پایین، راهکار اصلی مبارزه با فساد مبتنی بر پیشگیری است. به عبارتی قانون‌های اصلی فساد، شناسایی و به طرق مختلف از وقوع آن تا حد امکان جلوگیری می‌شود. مرحله بعد از پیشگیری، برخورد با مفسدان مطابق با قانون است. در ادامه به اهم راهکارهای مبارزه با فساد پرداخته شده است.

۱. ایجاد شفافیت

- گام نخست برای مبارزه با فساد، ایجاد شفافیت در بدنه حاکمیت است. عدم شفافیت یکی از کانون‌های اصلی فساد برشمرده می‌شود. در زیر به برخی از روش‌های مورد نظر اشاره شده است:
- وضع قوانین صریح و روشن
  - انتشار قوانین، مقررات و رویه‌ها، به موقع و در زمان لازم
  - اعلام به موقع و اطلاع‌رسانی دولت در مورد مناقصه‌ها و مزایده‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری
  - اطلاع‌رسانی در مورد شرایط و الزامات طرفین قراردادهای دولتی
  - انتشار اسناد معاملات شامل اطلاعات در مورد مشخصه‌های فنی و معیار اعطاء پروژه‌ها
  - شفاف‌سازی نحوه هزینه‌کردن درآمدهای دولت و فعالیت‌های توزیعی آن
  - انتشار به موقع آمارها و اطلاعات اقتصادی

۲. تمرکززدایی

فساد خود معلول عوامل متعددی است، اما یکی از علل اصلی فساد، قدرت مطلقه است. تعدیل قدرت مطلق و تمرکززدایی در حد بهینه، می‌تواند از طریق نزدیک‌تر کردن حکومت به مردم، وسیله‌ای برای کاهش فساد باشد.

۳. کنترل قدرت سیاسی و الزام به پاسخگویی

پاسخگویی به مردم یک ضرورت برای کنترل فساد است. اعمال نظارت بر قدرت سیاستمداران و نهادهای سیاسی می‌تواند راهبرد مؤثری برای مبارزه با فساد باشد. در این مسیر رسانه‌ها و نهادهای مردمی نقشی اساسی دارند.

۴. نهادهای قضایی و پیگرد قانونی کارآمد و مستقل

قوه قضاییه و نظام پیگرد قانونی سالم و مستقل می‌تواند قدرت رهبران سیاسی را محدود سازد. یک دستگاه قضایی سالم و صادق می‌تواند در مقابله با فساد حکومت و برقراری حاکمیت قانون نقش حیاتی ایفا کند. دستگاه‌های قضایی و پیگرد قانونی حتی اگر فعالانه کار کنند، تا زمانی که صادق و مورد اعتماد نباشند، کارایی نخواهند داشت.

۵. نهادهای مستقل ضد فساد

یکی از راه‌های جبران نقص در سیستم قضایی، ایجاد نهادهای ضد فساد است. تجربه کشورهایمانند سنگاپور و هنگ کنگ نشان داده است که اجرای جدی و مصمم قانون توسط نهاد مستقلی که تحت مجموعه‌ای از قوانین محکم عمل کند، می‌تواند در وضعیت فساد تغییر اساسی ایجاد نماید. اگرچه پیشنهاد ایجاد نهادهایی مستقل برای مبارزه با فساد برای همه کشورها توصیه نمی‌شود و بستگی به شرایط هر کشور دارد.

اهم شاخص‌های ارزیابی فساد

۱. شاخص ادراک فساد^۱

موسسه شفافیت بین‌المللی هر ساله کشورها را حسب میزان فساد دیده شده در بخش دولتی، آنها را رتبه‌بندی می‌کند. نمرات متناظر با این رتبه‌ها، به‌وسیله نظرسنجی از تحلیل‌گران، بازرگانان و کارشناسان در رابطه با سطوح درک شده از فساد در میان مقامات اداری و سیاست‌مداران، حاصل می‌شود.

۲. شاخص‌های حکمرانی جهانی^۲

این شاخص‌ها توسط بانک جهانی منتشر شده و به بررسی کیفیت حکمرانی و میزان منفعت‌طلبی دولت می‌پردازد. شاخص‌های حکمرانی، شش بُعد را اندازه‌گیری می‌کنند که ضعف در هر یک از آنها، عاملی برای بروز فساد است. این شش بُعد عبارتند از: پاسخ‌گویی و حق اظهارنظر^۳، ثبات سیاسی و فقدان خشونت^۴، اثرگذاری دولت^۵، کیفیت مقررات^۶، حاکمیت قانون^۷ و کنترل فساد^۸.

^۱ Corruption Perception Index

^۲ Worldwide Governance Indicators

^۳ Voice and Accountability

^۴ Political Stability and Absence of Violence

^۵ Governance Effectiveness

^۶ Regulatory Quality

^۷ Rule of Law

^۸ Control of Corruption

۳. شاخص حقوق مالکیت بین‌المللی^۱

این شاخص که توسط اتحادیه حقوق مالکیت تهیه می‌شود و میزان حمایت کشورها را از حقوق مالکیت بررسی می‌کند، بر سه حوزه محیط سیاسی و قانونی^۲، حقوق مالکیت فیزیکی^۳ و حقوق مالکیت معنوی^۴ تمرکز دارد و درجه تعرض به حقوق مالکیت - که مصداقی از رفتار فسادآلود است - را بررسی می‌کند.

۴. شاخص رقابت‌پذیری جهانی^۵

این شاخص که به منظور اندازه‌گیری درجه رقابت‌پذیری کشورها توسط مجمع جهانی اقتصاد منتشر می‌شود، در ذیل رکن نهادهای خود به بررسی مواردی از قبیل حقوق مالکیت، انحراف در منابع عمومی دولت^۶، پرداخت‌های غیرمعارف و رشوه^۷، استقلال قوه قضائیه^۸، هدررفتن منابع توسط دولت^۹، نقش روابط در تصمیم‌گیری‌های مقامات دولتی^{۱۰} و کارایی ساختار حقوقی در حل و فصل دعاوی^{۱۱} می‌پردازد که به نوعی به پدیده فساد در کشورها اشاره دارد.

بررسی پدیده فساد در کشور

شیوع پدیده فساد به عنوان یکی از معضلات اصلی در کشور به مانعی اساسی برای فعالیت‌های اقتصادی مولد تبدیل گشته است. متأسفانه در حال حاضر فساد در کشور به مرحله فساد سیستمی رسیده که پیامدهای منفی سنگینی را به تولید و فعالان این بخش تحمیل نموده است. بررسی شاخص‌های مختلف در این زمینه مؤید گستردگی فساد در کشور است؛

¹ International Property Rights Index (IPRI)

² Legal and Political Environment

³ Physical Property Rights

⁴ Intellectual Property Rights

⁵ Competitiveness Report

⁶ Diversion of Public Funds

⁷ Irregular Payments and Bribes

⁸ Judicial Independence

⁹ Wastefulness of Government Spending

¹⁰ Favoritism in Decisions of Government Officials

¹¹ Efficiency of Legal Framework in Settling Disputes

به‌طوریکه در آخرین رتبه‌بندی کشورها در شاخص ادراک فساد در سال ۲۰۱۵، رتبه ایران در بین ۱۶۸ کشور جهان، ۱۳۰ بوده و تنها ۲۷ نمره از ۱۰۰ نمره (بهترین وضعیت) را کسب نموده است. همچنین نمرات کسب شده ایران در ارکان شش‌گانه شاخص حکمرانی جهانی نیز نشان‌دهنده وضعیت نامساعد کشور است. در جدول شماره (۱) وضعیت ایران در بُعدهای شش‌گانه این شاخص، نشان داده شده است.

جدول شماره ۱: وضعیت ایران در شاخص‌های حکمرانی جهانی در سال ۲۰۱۴

دامنه نمره: از ۲,۵- تا ۲,۵ (بهترین وضعیت)	شاخص‌های حکمرانی جهانی
-۱,۵۷	پاسخگویی (دولت) و حق اظهارنظر (شهروندان)
-۰,۹۱	ثبات سیاسی و فقدان خشونت
-۰,۴۱	اثرگذاری دولت
-۱,۴۶	کیفیت مقررات
-۱,۰۳	حاکمیت قانون
-۰,۵۷	کنترل فساد

Source: World Bank

وضعیت ایران در امنیت حقوق مالکیت نیز نامساعد ارزیابی شده است. نمره کشور در شاخص حقوق مالکیت بین‌المللی سال ۲۰۱۵، معادل ۴ از ۱۰ (بهترین وضعیت) بوده که در بین ۱۲۹ کشور جهان در رتبه ۱۰۸ قرار گرفته است.

بررسی رکن نهادهای شاخص رقابت‌پذیری نیز شرایط مساعد برای رفتارهای مبتنی بر فساد را در کشور تایید می‌کند. بر اساس این گزارش، بوروکراسی ناکارآمد دولتی سومین مشکل و فساد هفتمین مشکل از بین ۱۶ مشکل اصلی برای انجام کسب‌وکار از نگاه فعالان اقتصادی ایران ارزیابی شده است.

همه شاخص‌های بررسی شده نشان از شرایط خاص کشور به لحاظ گستردگی فساد دارد. آنچه از بررسی وضعیت کشور در این شاخص‌ها مشخص است، آن است که فساد در ایران، بیش از هر چیز، عارضه‌ای ناشی از ضعف حاکمیت و نهادهای ناکارآمد است که رویه‌های فسادآلود را به رویه‌هایی غالب در کشور تبدیل کرده است.

جدول شماره ۲: وضعیت ایران در رکن نهادهای شاخص رقابت‌پذیری سال ۲۰۱۶-۲۰۱۵

رتبه در بین ۱۴۰ کشور	دامنه نمره: از ۱ تا ۷ (۷بهترین وضعیت)	برخی از مولفه‌های رکن نهادها
۹۱	۳,۹	حقوق مالکیت
۸۴	۲,۹	هدررفتن منابع توسط دولت
۷۳	۳,۲	انحراف در منابع عمومی دولت
۹۳	۳,۶	پرداخت‌های غیرمعارف و رشوه
۸۰	۳,۶	استقلال قوه قضائیه
۵۳	۳,۳	نقش روابط در تصمیم‌گیری‌های مقامات دولتی
۸۱	۳,۵	کارایی ساختار حقوقی در حل و فصل دعاوی

Source: The Global Competitiveness Report 2015–2016

عمده مصادیق رفتارهای مبتنی بر فساد در کشور را شاید بتوان در توزیع درآمدهای نفتی، توزیع منابع بانکی، خصوصی‌سازی، قوانین و مقررات گمرکی، نحوه اجرای قانون و مواردی از این دست دانست.

طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۱، بیش از ۶۳۰ میلیارد دلار درآمد نفتی به کشور وارد شد که متأسفانه در مواردی به توزیع مبالغ هنگفت رانت میان برخی افراد و خروج بی‌سابقه ارز منجر شد و پیامدهای اقتصادی ناگواری را برای کشور به همراه داشت. توزیع درآمدهای نفتی توسط دولت، بدون وجود نظارت‌های لازم قانونی و مدنی، همواره زمینه‌های بروز فساد را در کشور ایجاد کرده است.

سیستم بانکی نیز به واسطه نقشی که در حوزه تخصیص اعتبارات دارد، طی سال‌های اخیر در موارد متعددی زمینه‌ساز بروز فساد بوده است. عدم نظارت‌های کافی بانک مرکزی بر عملکرد بانک‌ها، گسترش موسسات مالی غیرمجاز (بر اساس گزارش صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۱۱، تعدادشان به حدود ۷۰۰۰ رسیده است)، الزام بانک‌ها به اعطای تسهیلات با مبالغ هنگفت به افراد خاص، عدم رعایت قوانین بانکی و تغییر مسیر سپرده‌های مردمی به سمت فعالیت‌های سوداگرانه، از جمله دلایل این ادعا است.

نگاهی به عملکرد خصوصی‌سازی نیز حاکی از آن است که در موادی، اجرای این سیاست به محلی برای توزیع رانت و امتیاز برای گروهی خاص در کشور بدل شده است. به لحاظ تئوری گفته می‌شود که در محیط‌های فسادآلود، اقدام به خصوصی‌سازی منجر به جابه‌جایی و دست‌به‌دست شدن اموال دولت بین برخی و تبدیل انحصارات دولتی به خصوصی می‌شود که در ایران به وضوح شاهد آن هستیم. شفاف نبودن واگذاری‌ها، اولویت‌دهی به هدف کسب درآمد در فرآیند خصوصی‌سازی و انجام واگذاری‌ها در قالب رد دیون و تسویه بدهی‌ها، این سیاست را از مسیر اصلی خود منحرف و گرفتار رویه‌های فسادآلود ساخته است.

از دیگر کانون‌های فساد می‌توان به قوانین و مقررات گمرکی و نرخ‌های تعرفه در کشور اشاره داشت. طی سال‌های اخیر دستکاری نرخ‌های تعرفه در کالاهایی خاص و در جهت منافع گروهی مشخص، بدون توجه به ملاحظات توسعه‌ای کشور، به وضوح فرصت سودجویی را برای عده‌ای فراهم کرد.

موارد اشاره شده، برخی از کانال‌های اصلی برای بروز فساد در کشور هستند که در کنار اختیارات بالای مقامات دولتی، عدم اجرای صحیح قانون و عدم نیاز به پاسخگویی به مردم، همواره خسارت‌های جبران‌ناپذیری را برای جامعه به همراه داشته‌اند.

راهکارهای کلیدی مبارزه با فساد در کشور

شاید بتوان گفت نخستین گام برای ریشه‌کن کردن پدیده فساد در کشور، وجود اراده ملی برای مبارزه با این معضل است و تا زمانی که عزمی فراقوه‌ای برای ریشه‌کن کردن فساد در کشور ایجاد نشود، امیدی به حل مساله نخواهد بود.

در گام بعدی، اصلی‌ترین راهکار برای مبارزه و مسدودسازی کانون‌های اصلی فساد در کشور که به آن‌ها اشاره شد، روش پیشگیری است. در این روش با بالابردن هزینه‌های ارتکاب فساد، انگیزه برای اینگونه رفتارها کاهش می‌یابد.

اولین گام برای پیشگیری، ایجاد شفافیت است. وضع قوانین صریح و روشن و انتشار به موقع آن‌ها، شفاف‌سازی مناقصه‌ها و مزایده‌های دولتی، شفاف‌سازی نحوه هزینه‌کردن درآمدهای نفتی، شفاف‌سازی نحوه توزیع منابع بانکی، در دسترس قرار دادن به موقع آمارها و اطلاعات و مواردی از این دست، همه به ایجاد شفافیت در کشور کمک خواهند کرد.

در کنار شفاف‌سازی، نظارت‌های لازم نهادهای مرتبط و جامعه مدنی و الزام به پاسخگویی مسئولان، باید در دستور کار قرار گیرد. به عبارتی می‌توان گفت نظارت بر تمام کانون‌هایی که به نوعی مستعد توزیع رانت هستند، نظیر توزیع درآمدهای نفتی، توزیع منابع بانکی، خصوصی‌سازی و واگذاری دارایی‌های دولتی و غیره، از الزامات مبارزه با فساد در کشور است. تا زمانیکه نظارتی بر عملکرد کلیه دستگاه‌های حکومتی وجود نداشته باشد و آن‌ها خود را ملزم به پاسخگویی در برابر اقدامات خود ندانند، شیوع پدیده فساد ادامه خواهد داشت.

از دیگر اقدامات لازم در کشور در جهت کاهش بروکراسی‌های پیچیده و مقابله با انگیزه پرداخت رشوه، بهره‌گیری از مکانیزه کردن فعالیت‌ها و الکترونیکی کردن مراحل اداری است که می‌تواند بخش عمده‌ای از زمینه‌های بروز فساد اداری را کاهش دهد.

علاوه بر موارد فوق، استقلال قوه قضائیه و اعمال بی‌طرفانه قانون، از ضروریات برخورد فعال با فساد است.

امید می‌رود در سالی که با عنوان اقتصاد مقاومتی نامگذاری شده است با عزمی جدی و با همکاری همه قوا، معضل فساد به‌عنوان یکی از موانع اصلی دستیابی به اقتصادی مقاوم، حل و فصل گردد.

فرم ارزیابی بروشور

۱- مفاهیم ارائه شده در بروشور اقتصاد به زبان ساده را تا چه میزان مفید ارزیابی می‌کنید؟

□ عالی □ خوب □ متوسط □ ضعیف □

۲- آیا با تهیه نسخه‌های بعدی بروشور موافقید؟

□ بلی □ خیر □

۳- پیشنهادات شما برای بهبود نسخه های بعدی بروشور چیست؟

.....

.....

.....

۴- از نظر شما در نسخه های بعدی بروشور، بایستی به معرفی چه متغیرها یا مفاهیم اقتصادی پرداخته شود؟

.....

.....

.....

۵- برگزاری چه دوره‌های آموزشی را برای به‌روزرسانی دانش هیئت نمایندگان محترم پیشنهاد می‌نمایید؟

.....

.....

لطفاً این فرم را پس از تکمیل جدا نموده و به دفتر مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی اتاق ایران تحویل فرمایید.

